

DE PIJPENMAKERIJ

door J.v.d.Meulen

Het archiefwerk vereist vaak een volhardende en geduldige werkwijze, die soms ook royaal beloond wordt. Het verzamelen van gegevens, over het voorwerp en de makers; wat ons allen zo bezighoudt, geeft net zoveel voldoening als een nieuwe aanwinst voor de pijpencollectie.

Bij een recent onderzoek stuitte ik op een beschrijving van een pijpenmakerij, waarin veel details opgenomen waren. De bron van deze gegevens is een inventarisatie over het wel en wee van de nijverheid in de Bataafse Republiek (1) tijdens de Franse overheersing.

Hieronder volgt de letterlijke weergave van de beschrijving van het functioneren van een pijpenmakerij omstreeks 1800.

Pijpenmakerij

Tabakspijpen worden uit eene fijne taaije witte, van kalk en ijzer deelen bevrijde kleiaarde vervaardigd. Deze kleisoort komt uit Keulen uit het Luiksche en uit Ardenne in tonnen die 460 lb wegen.

NB. De fraaiste pijpen worden te gouda gemaakt, in het begin der 18e eeuw waren aldaar 500 van deze fabrieken, in 1767 300 en nu 50.

Men snijdt deze aarde in een ton met messen; men slibt dezelve met water;- zeeft ze, en mengt dezelve met een vette doch gemenere kleisoort.

De pijpaaarde nu tot een behoorlijk deeg gebragt zijnde, neemt de roller een brok van het deeg rolt het met de handen uit, houdende aan het eene einde zoveel over om er den kop van te kunnen maken. Zodra deze in zo verre gerolde pijpen, eenigzins droog zijn, worden zij door een stomp ijzerdraad met eene onbegrijpelijke vaardigheid en nauwkeurigheid doorboord, dusdanig worden zij met den draad in den vorm gebragt, (Zijnde van gegoten koper uit twee zeer glad geslepen stukken, welke naauwkeurig op elkander sluiten, ieder stuk is de juiste helft der pijp, de einden zijn open, opdat de overvloedige aarde er zou kunnen uitgerperst worden.)

die alvorens met lijnolij bestreken is, nadat de pijp naauwkeurig in de eenen helft des vorms geplaatst is,

wordt de andere helft toegeslagen en geschroeft, waarna met den stopper in de opening des vorms gedrukt, de kop daar door uitgehold, en aldus de geheele pijp volkomen gevormd zijn, komen ze niet zonder onnaauwkeurigheid uit den vorm. Van deze onvermijdelijke onevenredigheeden worden zij door middel van een daartoe geschikt mes, en blikke werktuig bevrijd, voorts om den band des kops gekarteld, en de cieraaden rondsom den steel en des verkiesende op den kop zowel als de letters of het fabrieksmerk op het voetje ingedrukt.

Thans blijft nog de zogenaamde verglasing over, hier in bestaande, dat de pijpen zagtkens door middel van een agaat gepolijst werden.

Van de mate der polijsting hangt de schoonheid der branding niet weinig af. — nu worden zij verder volkomen gedroogt; zonder dit zouden ze in de branding geelagtig worden.

De branding wordt doorgaands 14 uren aangehouden. Nabij de trekaten legt men in den oven gebroken van gevormde pijpen, om daar aan te onderzoeken of zij genoeg gebakken zijn; nadien echter de gebakke pijpen in den mond zouden kleeven, worden zij met een zekere lijmstof bestreeken en met een doek afgewreven: deze vloeistof bestaat uit eene oplossing van gomdragant, witte zeep en witte wasch.

Men heeft mij gevraagd of het mogelijk ware om de pijpen in de branding eene zwarte couleur te kunnen geven, Ik heb reeds uitwerking van alsemhout op reeds volmaakte pijpen beproeft, en bevonden, dat zij wel ras in deszelfs rook volkomen fraaij zwart worden, en hetgeen zonderling schijnt, niet alleen uit, maar ook inwendig door den geheele zelfstandigheid der pijpjaarde, in hoe veel stukjes ik dezelve ook brak, zo scheen zij niet anders dan een van zwarte zelfstandigheid gemaakt lighaam, pijpenfabrikeurs die zwarte pijpen begeeven te vervaardigen, kunnen zich deze op een zeer gemakkelijke en onkostbaare wijze ten nutte maken en beproeven op welken weg zij die couleur aan eene menigte pijpen te gelijk zouden kunnen geven. Ik vertrouw dat zulks zal plaats hebben, wanneer men in den oven nadat de branding volbragt is, eenige elzen takken werpen en dezelve brandend doet smeulen, — den oven zodanig

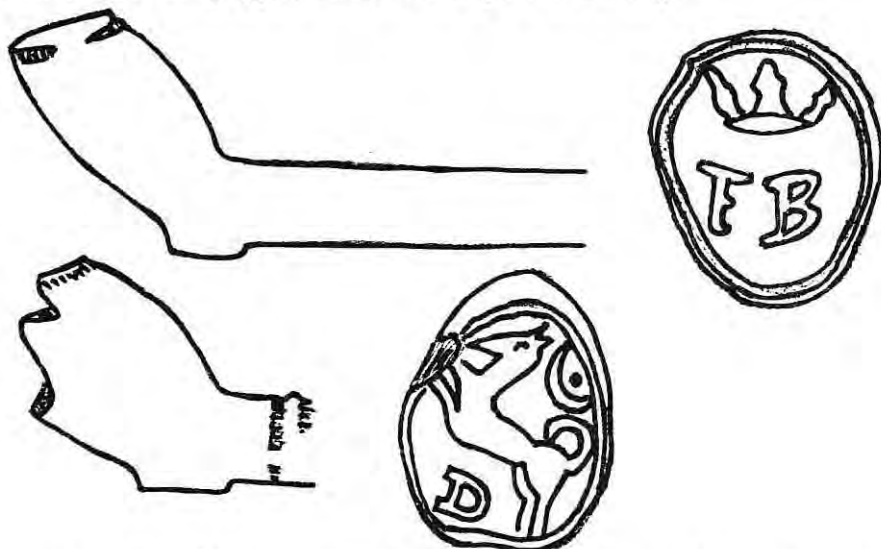
*sluitende dat den pijpen van den rook moeten door-
drongen worden.*

Bron:

1. Rijksarchief 's-Gravenhage. Verzamelcollectie 2.21.06,
coll. nr.51, Goldberg nr.45

VRAAGBAAK

Wie kan mij helpen? Bij opgravingen kwam ik onderstaande pij-
pen tegen. Ondanks naspeuringen heb ik de herkomst niet kunnen
achterhalen. De afmetingen van de pijpen kan ik helaas niet
geven omdat de pijpen niet in mijn bezit zijn.

Graag zou ik willen weten in welke tijd ze gedateerd moeten
worden, wie de maker is en de plaats van herkomst.

Informatie sturen naar: Th.G.Gerritsen, Burchtgracht 5, 6851
BJ Huissen.

SPECIALE AANBIEDING

Bij voldoende belangstelling is er voor de abonnees van de
P.K.N. een korting van 40% op het nieuwe boek van H.R.Tupan,
getiteld: De Bruidegomspijp, de geschiedenis van een volks-
kundig huwelijksfenomeen. De normale winkelprijs van dit fraai
uitgevoerde boek is f35,- Zij die voor deze korting in aanmer-
king willen komen moeten zich voor 15 juli schriftelijk opge-
ven bij: J.v.d.Meulen, Utrechtse Jaagpad 115, 2314 AT Leiden.